DWAR IŻ-ŻAFŻAFA F' ĦAL ĠĦAXAQ

Guido Lanfranco

Fost l-istrumenti mużikali tradizzjonali hemm ir-rabbaba, jew żafżafa, li għadha ssir u tintuża spontanjament f'diversi rħula f'Malta u Għawdex. L-isem mhux tant stabbilit u kostanti daqs kemm wieħed jaħseb, għax minn rabbaba b'diversi varjanti isir ukoll żafżafa b'varjanti oħra. L-isem ta' dan l-istrument smajtu bħala rabraba, rababba, rebbaba, rubbaba, żabbaba, żafżafa, żufżafa, żafżava, safsafa, eċċ. L-oriġini ta' rabbaba għandu mnejn kien taljan, fejn *rebbio* tintuża b'varjazzjonijiet, għal estensjonijiet li jivvibraw, bħal qasab u pjanti oħrajn qasbija, u meta fil-fiżika nirreferu għaż-żewġt iswaba vibranti tat-*tuning fork* jew *diapason*, strument li jintuża biex ikabbar il-vibrazzjonijiet, preċiżament kif isir fir-rabbaba. Żafżafa jew safsafa huwa isem li b'varjazzjonijiet u applikazzjonijiet varji, jirreferi għal ħsejjes prodotti minn ċaflis jew tidlik u ċaqliq f'-ilma. Safsafa u żafżafa huma wkoll ismijiet ta' siġar li jikbru assoċjati ma' l-ilma, bħal ma huma wkoll il-qasab. Dwar dan hemm ħafna aktar x'wieħed jista' jiddiskuti.

Varjat ukoll huwa il-metodu ta' kif isir dan l-istrument mużikali, u meta wieħed jitkixxef dwaru fl'imgħoddi u fil-preżent, isib li dejjem jiġi addattat għaż-żminijiet. Għalhekk insibu li ir-rabbaba jew żafżafa ta' żmienna, jintużaw fiha tappini tal-fliexken tas-*soft drinks* għaċ-ċekċik, passaperla u fildiferru minflok spag jew lenza, u patalotti taż-żebgħa tal-metall minflok l-għamliet ta' qsari tal-fuħħar tal-imgħoddi.

Frans Farrugia [1]minn Ħal Għaxaq, qalli hekk: "....Kelli missieri espert taż-żafżafa. Kien jamilha u jużaha. Kien juża patalotti taż-żebgħa... kien jiġi l-bjankett fihom... qisu xi pied għoli u xi għaxar pulzieri dijamaetru. Kellhom xifer ġej fit-tond maqlub, allura l-ġild ma kienx ikun fuq xifer jaqta'. Kien ikollu ġild jew tal-ħaruf, jew tal gidi. Kien inixxfu... kien jagħmillu ħafna melħ fuqu, għax billi kien jibqagħlu xi ftit grass (fuq il-ġilda)[2] kien irejjaħ xi naqra. Kien itaqqab toqba fin-nofs (tal-ġilda), Jew jagħmel biċċa njama lixxa qisha ċombin, u l-ġilda kien jorbotha ma' din l-injama bil-wajer jew passaperla, li tkun soda. L-injama kienet tkun xi sitt pulzieri twila. Il-ġilda mbagħad, kien idawwarha ma' dan il-patalott... (Il-qiegħ ma kienx jaqalgħu, imma ġie li kien itaqqablu xi toqob.) Il-ġilda kien jorbotha b'biċċa wajer jew lenza, u jorbotha stirata mal-qiegħ.

"Mbagħad kien ikollu xi biċċa qasba, fiha xi metru, u kien jagħżilha li jkollha l-għekiesi viċin xulxin... mhux imbegħdin... kien jagħżilhom imbegħdin xi tliet pulzieri. Kienet tagħmel il-ħoss billi xxarrab idek bl-ilma, u żżerżaq idek... u aktar kemm ikollok għekiesi aktar ikollok vibrazzjonijiet. Il-qasba kienet tintlibes fuq dik il-biċċa njama (li jkun rabat mal-ġilda), Missieri kien jiġi biha ġol-ħwienet, u biex iġorra (iżarma l-qasba) ma kienetx tkun goffa. Kien joqgħod hemm u jgħannilhom,... dejjem Ħal-Għaxaq.... [3].

"Fuq mal-qasba kien jagħmel tliet biċċiet fildiferru u jagħmel it-tappini tal-luminata (mal-wajers ta' fuq). Tan-nofs kien jagħmilha, per eżempju, b'14, tal-lemin bi 8 u tax-xellug b'4, biex ikollok ton differenti... It-tappini kien jiċċattjahom, iġibhom kemm kemm qishom umbrella, itaqqbilhom toqba fin-nofs, u jagħmilhom qishom għatu ta' borma kontra għatu ta' borma, bil-kavità fin-nofs u jdaħħalhom fil-fildiferruwa... Magħhom kien iżejjen b'xi sitt kuluri ta' żigarelli... Jien għamilt kemm il-waħda... Meta kont żgħir konna nagħmluhom iżgħar, u konna nużaw ġilda ta' xi fenek. Fil-Karnival konna noħorġu ħafna bihom.... mhux fil-Milied biss. Aħna Ħal Għaxaq Żafżofa ngħidulha..."

Ġużeppi Farrugia minn Ħal Għaxaq, f'ħanut n'ru 29 Triq S'ta Marija. Illum dan il-post sar ħanut tal-ħwejjeġ. Ir-ritratt provdut minn ibnu Frans, li kiteb:
"...Ħal Għaxaq insibuha aktar bħala żavżava milli rubbaba. Bla misthija ngħidlek li jekk Ħal Għaxaq tgħidilhom rubbaba aktarx li ma jifhmukx. .....Il qasba l-oħra li għandu f'idu hija *spare* biex jekk tinkiser dik li jkun qed juża ikollu oħra u ma jibqagħx bħal Erbgħa fost il-Ġimgħa."

Noti

(1) Frans Farrugia (twieled 1939) qalli dawn id-dettalji waqt il-programm tiegħi fuq l-RTK Radio (21-XII-1994), fejn, waqt il-programm "Bejnietna" prodott minn Susan Mulvaney jien iddiskutejt strumenti tradizzjonali tal-Milied, u stedint lis-semmiegħa jikkummentaw fuq esperjenzi tagħhom. Din il-kitba hija traskrizzjoni tar-*recording* li żammejt.

(2) Kliem fil-parentisi jindika kliem li ma ntqagħlux fil-post, iżda daħħalthom jien wara li nkun iċċarajt xi punt mal-kelliem, u qalhom barra mill-kuntest. Puntini bejn xi kliem u frażijiet jindikaw tneħħija ta' kliem inċidentali.

(3) Mar-ritratt ta' missieru li ipprovdieli il-kelliem biex nikkupjah, kitibli: "Missieri kien jismu Ġużeppi Farrugia u jgħidulu *Il-Bużżu*, laqam li bih magħruf ma' Malta kollha. Twieled u dejjem għex Ħal Għaxaq. Miet fl-14-VIII-93 fl-età ta' 80 sena."

Sħubija fil-Għaqda Maltija Tal-Folklor

Kull min jinteressa ruħu fil-folklor jista' jissieħeb f'din l-Għaqda. Il-ħlas huwa biss Lira Maltija fis-sena, iżada min jidħol l-ewwel darba iħallas ukoll lira għar-reġistrazzjoni. Il-bullettin tal-Għaqda, "L-IMNARA" li jiħi pubblikat darba fis-sena, ma jinbihx fil-ħwienet, iżda jintbagħat biss lil membri li jkunu ħallsu għas-sena kurrenti, jiġifieri il-membri effettivi. Il-lista tal-membri effettivi, (li jkunu ħallsu għas-sena kurrenti) qed tidher f"L-IMNARA").

Kopji ta' L-IMNARA imorru ukoll, skond il-liġi, fil-libreriji nazzjonali ta' Malta u Għawdex, iżda tmur ukoll fil-Librerija ta' Belt-Is-Sebh u l-librerija tal-Mużew Nazzjonali, kif ukoll fil-Librerija tal-Università

Kull ħlas għandu jintbgħat **BISS** lit-teżorier, is-Sur J.F.Porsella Flores, 69, Triq il-Palma, Paola.

Kitba Għall-Imnara

Kull kitba biex tiġi pubblikata f'L-IMNARA tista' tkun bil-Malti jew bl-Ingliż u għandha tkun DEJJEM ORIĠINALI, u qatt ma tkun pubblikata qabel band'oħra, u preferibbilment ta' nteress lokali. Il-indirizz ta' l-Editur huwa 78, Triq San Trofimus, Tas-Sliema SLM 02.